

УДК 159. 98:37.013.77

<https://doi.org/10.31652/2415-7872-2023-76-19-27>

НАТАЛІЯ ТОДОСІЄНКО

<https://orcid.org/0000-0001-9473-2357>
nata.todosienko@gmail.com

доцент кафедри мистецьких дисциплін
дошкільної та початкової освіти,
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського,
вул. Острозького, 32, м. Вінниця

ТЕТЯНА КОВАЛЬ

<https://orcid.org/0000-0001-6491-4010>
tanyabyzja@ukr.net

доцент кафедри мистецьких дисциплін
дошкільної та початкової освіти,
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського,
вул. Острозького, 32, м. Вінниця

ОКСАНА ГРАБ

<https://orcid.org/0000-0002-6933-9446>
grabulka.67@gmail.com

провідний концертмейстер
кафедри мистецьких дисциплін
дошкільної та початкової освіти,
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського,
вул. Острозького, 32, м. Вінниця

АРТ-ПЕДАГОГІКА В КОНТЕКСТІ НАСТУПНОСТІ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ

У статті висвітлено актуальні проблеми мистецької педагогіки. На основі емпіричного дослідження представлено педагогічний потенціал і перспективи методів і форм арт-педагогіки в контексті наступності дошкільної та початкової освіти, виділено та узагальнено ключові підходи щодо характеристики цього феномену в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях. Визначено сутність арт-педагогіки, як особливого напрямку в педагогіці, та умови, за допомогою яких навчання, виховання й розвиток дитини відбувається на основі мистецтва. З'ясовано особливу роль педагога в процесі застосування педагогічно-корекційного потенціалу арт-терапії та педагогіки мистецтва в естетичному вихованні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Означено низку чинників, що впливають на формування позитивної динаміки розвитку творчих здібностей та уяви в дошкільному віці.

Ключові слова: арт-педагогіка, арт-терапія, дошкільний вік, естетичне виховання, мистецька педагогіка, молодший шкільний вік, принцип наступності навчання в контексті дошкільної та початкової освіти.

NATALIYA TODOSIENKO

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi
State Pedagogical University
Ostrozhskego str. 32, Vinnytsia

TETIANA KOVAL

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi
State Pedagogical University
Ostrozhskego str. 32, Vinnytsia

OXSANA GRAB

leading accompanist
Department of Art Disciplines
preschool and primary education,
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi
State Pedagogical University
Ostrozhskego str. 32, Vinnytsia

ART PEDAGOGY IN THE CONTEXT OF PRESCHOOL AND PRIMARY EDUCATION: PROSPECTS AND CREATIVE POTENTIAL

The article highlights the current problems of art pedagogy and presents the pedagogical potential and prospects of art pedagogy in the context of the continuity of preschool and primary education, highlights and summarizes key approaches to the characteristics of this phenomenon in modern psychological and pedagogical research. The essence of art pedagogy as a special direction in pedagogy with the help of which education, upbringing and development of a child takes place on the basis of art is determined. Attention is drawn to the special role of the teacher in the process of applying the pedagogical and corrective potential of art therapy and art pedagogy in the aesthetic education of children of preschool and primary school age. It was determined that the positive dynamics of the development of creative imagination in preschool age directly depends on the creative interaction of the teacher, child and parents.

One of the examples of innovative pedagogical direction is art pedagogy. Art pedagogy is an innovative technology, which is a special direction in pedagogy, with the help of which the process of learning, upbringing and development of a child's personality takes place on the basis of the use of art during the teaching of any discipline. This branch of knowledge involves the development of new concepts of education and upbringing, the creative interaction of the teacher, student and parents, solving the problem of the specifics of the psychological and

pedagogical conditions for the development of the creative imagination of preschool children. Art pedagogy is a synthesis of two important branches of scientific knowledge, art and pedagogy, which consistently ensures the development of the theory and practice of the pedagogical process, in particular, the creative development of children thanks to artistic and creative activities: visual, musical, artistic and speech, theatrical and game. The general goals of art pedagogy are the search, development and implementation of effective means, methods and technologies that will positively influence and contribute to a more qualitative and effective process of education and upbringing.

Thus, the analysis of general scientific approaches to the characteristics of the application of art therapy technologies in art pedagogy allows us to assert that art creatively develops personality, expands the general and artistic horizons, and realizes the cognitive interests of children. Art, as a form of social consciousness that accumulates and cultivates a system of worldviews and value orientations of humanity, is a unique means of influencing a person. For thousands of years, there have been scientific discussions about its role in the formation of a creative, artistic and intellectual personality. As a specific artistic form of reflecting the world, art has repeatedly acted as a means of harmonizing a person's state of mind.

Key words: art pedagogy, art therapy, preschool age, aesthetic education, art pedagogy, lower school age, the principle of continuity of learning in the context of preschool and primary education.

Законодавство України визначає дошкільну освіту як цілісний процес, який спрямований на забезпечення всебічного гармонійного розвитку дитини з урахуванням її індивідуальних творчих задатків, нахилів, здібностей, культурних потреб. Відповідно, актуальним завданням сучасної дошкільної освіти є розвиток художньо-естетичних засад особистості дитини шляхом відкриття її особливостей світу мистецтва, залучення до нього й творчого його освоєння. У сучасній практиці арт-освіта, як науково-практична проблема, постає дієвим засобом у розвитку особистості дитини, якщо в закладі дошкільної освіти створюється сприятливе естетичне середовище, то пропонують якісний зміст мистецької освіти, застосовують сучасні художньо-педагогічні технології як засоби навчання і виховання дітей.

Сьогодні основні тенденції в розвитку сучасної психолого-педагогічної науки та освітньої практики в Україні відкривають нові й актуальні питання з проблеми перспектив і педагогічного потенціалу арт-педагогіки в контексті наступності дошкільної та початкової освіти, дослідженні та узагальненні ключових підходів щодо характеристики цього явища в освітньому середовищі. У сучасних наукових психолого-педагогічних дослідженнях визначено сутність арт-педагогіки як особливого інноваційного напрямку в педагогіці за допомогою якого навчання, виховання й розвиток дитини відбувається на основі мистецтва. У зв'язку з цим виникає необхідність у дослідженні творчих процесів і знаходження шляхів їхньої оптимізації, розвитку творчої уяви дітей, зокрема, урахування індивідуальних психологічних та вікових особливостей дитини, особливо в дошкільному віці, як зазначено в науково-практичних завданнях та основних концептуальних положеннях розвитку педагогічної освіти, зокрема в наступних нормативних державних документах, от як «Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст.», Закон України «Про освіту», Закон України «Про дошкільну освіту», «Концепція розвитку педагогічної освіти», «Базовий компонент дошкільної освіти», Концепція Нової Української школи, та інших інструктивних документах МОН України.

В останніх сучасних дослідженнях містяться новітні методологічні підходи щодо реформування освітнього процесу, їх розглядають науковці О. Дубасенюк, В. Кремінь, Л. Лук'янова, Н. Ничкало. Підґрунтям нашого дослідницького пошуку послуговували деякі ідеї щодо вдосконалення системи педагогічної освіти таких науковців, як О. Акімова, Р. Гуревич, А. Коломієць, Н. Лазаренко, В. Шахов.

Для дослідження творчості та духовного розвитку педагогу в процесі діяльності важливо вміти використовувати ситуації, в яких знання й дії поєднуються, створюють і фіксують позитивну динаміку, суть якої полягає в її вмінні переважно самостійно, а іноді за допомогою педагога, реалізувати й розвинути власні творчі здібності в практичній освітній діяльності. «В умовах євроінтеграції, – підкреслює Н. Лазаренко, – педагог має бути не традиційним транслятором знань, а фасилітатором, тренером, порадиником, другом» [7, с. 105]. Також перед сучасним педагогом постає завдання постійного самовдосконалення, саморозвитку і творчого зростання, так «фахово важливі якості особистості потребують свого постійного удосконалення як у процесі отримання професійної освіти, так і безпосередньо в контексті самої трудової діяльності», – вважає В. Шахов [16, с. 200].

В умовах сучасного освітнього процесу відповідно до оновлення змісту, форм, методів і засобів навчання важливо застосовувати «інтерактивні технології навчання у вищому педагогічному навчальному закладі, у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів», – наголошує Р. Гуревич [4, с. 102].

Отже, згідно вимог Державного стандарту дошкільної освіти, чинних програм усебічного розвитку дитини актуальним і практично значущим є напрям формування гармонійної особистості, здатної в майбутньому до самовизначення і самореалізації, творчої діяльності в усіх сферах життя; проявів індивідуальності дитини в її творчій діяльності. У дошкільному дитинстві відбувається формування загального розвитку особистості дитини. Необхідно збагачувати досвід дитини, щоб створити досить міцну основу для її продуктивнішої творчої діяльності, збільшувати кількість

елементів навколишньої дійсності, якими вона оперує, для значимішої діяльності, розвитку мислення і творчої уяви.

Аналіз наукових джерел дає підстави стверджувати, що віднедавна педагогічна наука значно збагатилася позитивними результатами досліджень, де вчені досліджують педагогічний потенціал й перспективи методів і форм арт-педагогіки в контексті наступності дошкільної та початкової освіти. Виділено та узагальнено ключові підходи щодо характеристики цього феномену в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях: саме дошкільний вік є особливо важливим сензитивним періодом і має визначальне значення для загального розвитку та формування творчої уяви дитини. Також, постає важливе завдання: «вирізняти мотив вчинку краси, роз'яснюючи дитині його сутність і правильність у різних типових життєвих ситуаціях, даючи їй можливість емоційного переживання разом із практичним застосуванням отриманих знань», – зазначає І. Бех [2, с. 7].

Водночас, ми вважаємо, що концептуальну основу проблеми, що є актуальною в сучасній педагогіці мистецтва й навчанні та вихованні дошкільників, неоднозначно подають у своїх дослідженнях С. Волощук, В. Городинська, О. Деркач, О. Дяченко, Л. Ілійчук, О. Запорожець, Г. Костюк, А. Кравченко, Т. Мирошніченко, О. Павлюк, Г. Олійник, О. Сорока. У наукових доробках таких науковців, як Е. Белкіна, Н. Ветлугіна, О. Дронова, Т. Зузяк, М. Киященко, Т. Коваль, В. Кучерова, С. Ласунова, Л. Старовойт, Н. Тодосієнко, О. Ушакова, Л. Фесенко, В. Фрицюк. У цих дослідженнях містяться методологічні підходи до формування творчості в різних видах художньої діяльності, зокрема, варто зауважити, що не всі аспекти досліджені достатньо глибоко, широко й ґрунтовно. Вони потребують подальших наукових розробок: педагогічні умови, методи і форми використання арт-педагогіки та арт-терапії. Багато зарубіжних наукових досліджень учених присвячено вивченню мистецької творчості, серед яких М. Банковська [17] (M. Bankovska), Г. Юїлдіз [20] (C. Yildiz). Так А. Jirout, A.Gulla, R. Zimmerman [18; 19; 21], Науковці вважають що «творчість та допитливість розвиваються у дітей спонтанно, їх необхідно підтримувати у відповідних процесах навчання. Творче мислення – «це процес, на який впливають різноманітні складні чинники, такі як особистісні характеристики, когнітивні здібності, соціальне та навчальне середовище, створення педагогічних умов для успішної творчої діяльності» [15, с. 107]. «Творче мислення може залежати від багатьох факторів, у тому числі від характеру і творчого розвитку дітей, особливостей навколишнього середовища та сім'ї», – вважає польська дослідниця М. Банковська [17, с. 34].

Незважаючи на те, що кількість публікацій, присвячених дослідженню теоретичних і методологічних засад арт-педагогіки постійно зростає, як і увага дослідників до цього перспективного напрямку, у сучасній науковій літературі не знайшли комплексного висвітлення питання, пов'язані з використанням арт-освіти як особливого напрямку в педагогіці за допомогою якого навчання, виховання й розвиток дитини відбувається на основі мистецтва.

Метою нашої статті є дослідження педагогічного потенціалу арт-педагогіки, як особливого напрямку в освітньому процесі, за допомогою якого навчання, виховання й розвиток дитини відбувається на основі мистецтва.

Основними завданнями дослідження є презентація комплексної програми дій, теоретичних підходів, форм, методів і прийомів, які використовують у мистецькій освіті дітей в контексті наступності дошкільної та початкової освіти.

Сьогодні потреба в духовному самовдосконаленні є головною метою естетичного виховання й конкретизується в основних завданнях Національної державної комплексної програми естетичного виховання [10], що містять в собі навчальні, виховні й розвивальні аспекти: набуття емоційного досвіду, розвиток емоційної сфери, формування культури естетичних почуттів, розвиток загальних і художніх здібностей, становлення художньо-образного мислення, творчих якостей особистості; виховання в дітей естетичного ставлення до дійсності та мистецтва, світоглядних уявлень та ціннісних художніх орієнтацій.

Як відомо, одним із видів духовного пізнання дійсності людиною є мистецтво, мета якого – «формувати готовність людини до творчої перебудови навколишнього світу й самої себе. На відміну від інших різних сфер суспільної свідомості – науки, політики, моралі, мистецтво задовольняє універсальну потребу людини естетично сприймати об'єктивний світ», – стверджує О. Половіна [13, с. 78]. Аналізуючи становлення естетичних цінностей особистості дитини вважаємо суттєвим у дослідженні цього питання судження М. Свістунової про «інтегративний процес мистецького розвитку дітей, що включає як розумовий, так і емоційно-духовний компоненти, що починають формуватися ще в дошкільному віці, де закладаються основи виховання; використання мистецтва в цьому процесі, як стимулятора розвитку пізнавальних, креативних здібностей, здатність до творчого самовираження, потреб у художньо-творчій самореалізації» [14, с. 10].

Одним із прикладів інноваційного педагогічного напрямку є арт-педагогіка. Арт-педагогіка – це інноваційна технологія, що є особливим напрямом в педагогіці, за допомогою якого процес навчання, виховання й розвитку особистості дитини відбувається на основі використання мистецтва під час викладання будь-якої дисципліни. Ця галузь знань передбачає розроблення нових концепцій

навчання й виховання, творчу взаємодію педагога, учня й батьків, вирішення проблеми специфіки психолого-педагогічних умов розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку. Арт-педагогіка є синтезом двох вагомих галузей наукового знання, мистецтва та педагогіки, який послідовно забезпечує розробку теорії та практики педагогічного процесу, зокрема творчого розвитку дітей завдяки художньо-творчій діяльності: зображувальній, музичній, художньо-мовленнєвій, театралізовано-ігровій. Загальні цілі арт-педагогіки – це пошук, розробка та впровадження ефективних засобів, методів і технологій, які будуть позитивно впливати та сприяти більш якісному та ефективному процесу навчання й виховання.

До засобів розвитку творчої уяви дітей відносимо арт-педагогіку. Термін «арт-педагогіка» поки не дуже відомий у педагогічному середовищі. Проблема інтерпретації поняття «арт-педагогіка» першочергово пов'язана з позначенням слова «арт», що прийшло із заходу (лат. – ARS, англ і франц – Art, італ – Арте), яке перекладається українською мовою як «мистецтво». Така інноваційна педагогіка має мету і єдині цілі – пізнати навколишній світ за законами краси й моралі, допомогти повноцінно розвиватися особистості в її соціалізації та творчій самореалізації. Отже, метою арт-педагогіки є пошук, розробка та впровадження засобів, методів і технологій, які сприяють більш якісному та ефективному навчанню і вихованню [13].

Розвиток особистості засобами мистецтва формує цілісне світовідчуття, сприяє створенню повноцінного морально-естетично середовища спілкування з мистецтвом у різноманітті його видів та передбачає результат: сформованість потужних чинників мотивації спонукання дитини до прояву своїх творчих здібностей. Основними цілями впровадження арт-педагогіки в освітній процес ЗДО є: використання світового досвіду впровадження арт-педагогіки в навчання і виховання дошкільників: здобутки та актуальні проблеми; адаптація концепції мистецької освіти в умовах дошкільця; визначення основних проблем естетичного виховання та розвитку дітей дошкільного віку в умовах мистецького освітнього середовища; застосування традиційних та новаторських художньо-педагогічних технологій; створення умов для соціальної та психологічної адаптації дітей дошкільного віку до навчання в ЗДО за допомогою арт-освіти; урахування психолого-педагогічних особливостей та потреб дітей в мистецькій освіті, «створення оптимальних умов, які супроводжують цей процес, опора на моделювання перспективи успішного розвитку дітей дошкільного віку за допомогою арт-терапії, корекція змісту естетичного виховання дітей дошкільного віку; сприяння успішному входженню дітей дошкільного віку засобами арт-освіти в шкільне життя, функціонування суспільства» [6, с. 107].

Основні завдання нашої статті: дослідити сформованість нового підходу до вирішення освітніх потреб дітей дошкільного віку засобами мистецтва, які вимагають особливого творчого підходу; охарактеризувати стан наукової розробки застосування арт-освіти в освітньому процесі ЗДО, спеціальних методів виховання й навчання, джерельну базу, виробити методичний супровід для реалізації дослідження означеної проблеми; визначити особливості процесу естетичного виховання дітей дошкільного віку (завдання, зміст, форми, засоби), обумовлені їхніми віковими відмінностями, діагностувати естетичний компонент свідомості дитини; спрямувати розвиток дітей дошкільного віку на формування здатності адекватного емоційного відгуку на явища дійсності за допомогою цілеспрямованого та спеціально організованого процесу естетичного виховання засобами арт-терапії; спрямувати естетичну діяльність в групі дітей дошкільного віку на позитивний результат, загальний і творчий розвиток та соціалізацію дитини; висвітлити чинники та обґрунтувати педагогічні умови підвищення ефективності естетичного виховання дітей дошкільного віку в процесі застосування арт-освіти.

Арт-педагогіка постає відносно новим напрямом у педагогічній практиці. Цей напрям з'явився в середині минулого століття і об'єднує разом арт-терапію та навчання. Арт-терапія – це лікування мистецтвом. Її метою є застосування педагогічно-корекційного потенціалу педагогіки мистецтва в естетичному вихованні дітей. Так, залежно від засобу впливу, виділяють різні її види: музикотерапія (музика), ізотерапія (образотворче мистецтво), бібліотерапія (література, книга), імаготерапія (театр, образ), кінезітерапія (танець, рух), казкотерапія (казка), ігротерапія (гра), пісочна терапія (пісок). Відповідно, кожен вид арт-терапії в арт-педагогіці спрямований на формування в дитини: естетичного ставлення до навколишнього світу засобами різних видів мистецтва; основ художньої культури, морально-естетичних якостей; володіння певними художніми засобами вираження, які притаманні різним видам мистецтва, і відображення з їхньою допомогою власних почуттів, ставлення до світу, творчих задумів; забезпечення виховання та навчання засобами різних видів мистецтва. Важливою є організація корекційно-компенсуючої та корекційно-розвивальної роботи з дітьми, заснованої на їхній посильній участі в різноманітних видах і формах художньо-творчої діяльності: художньо-мовленнєвої, музичної, образотворчої, декоративно-прикладної та театралізованої.

Таким чином, сутність арт-педагогіки полягає у вихованні, навчанні та розвитку осіб засобами мистецтва, формування в них основ художньої культури й оволодінні практичними вміннями в різних видах художньої діяльності. Арт-педагогіка має потужний потенціал, актуалізація якого

дозволяє кардинально змінювати дидактичні підходи до процесу навчання, виховання, розвитку особистості, реалізації та організації спільної інтелектуальної та емоційно-художньої діяльності педагога й вихованця. Використання арт-педагогіки дає можливість неформально реалізовувати процес інтеграції наукових і практичних знань, умінь, навичок у різних видах діяльності (мовної, пізнавальної, рухової, художньо-естетичної і т.д.). Проведені нами спостереження щодо впровадження інноваційної технології арт-освіти – це ті заняття, що включають сучасні арт-педагогічні технології, мають значний виховний, розвиваючий і навчальний ефект. Отже, через малюнок, гру, казку, музику – педагог може допомогти дитині дати вихід емоціям, почуттям, переживанням, отримати новий досвід вирішення проблем і конфліктних ситуацій.

Зазначимо, що на практиці сучасні педагоги систематично застосовують навчально-пізнавальну діяльність із використанням методів і прийомів, що мають назву «активних методів навчання» або методів арт-педагогіки. Слушним, на нашу думку, є твердження психологів, що саме дошкільний вік є сенситивним для розвитку творчої уяви. Відповідно, було виявлено чотири стадії розвитку уяви: 1) перехід від пасивної уяви до творчої; 2) творча уява характеризується таким процесом, як анімізм, або одухотворення предметів; 3) третя стадія характеризується грою; 4) виникає романтична творчість (здебільшого даний етап складають образи). Ігри поділяють на два типи: експериментальні (дають певні знання та пояснюють природу речей) та творчі (головна роль).

Водночас, арт-педагогічна діяльність в закладах дошкільної освіти – оптимізує умови педагогічної взаємодії; підсилює мимовільну та довільну увагу до творів мистецтва, застосування мистецтва в освітньому процесі; попереджує перевтому, без напруги перемикає дітей з одного темпу роботи на інший, полегшує розуміння й запам'ятовування освітнього матеріалу за рахунок перекодування інформації логічно-вербальної на емоційно-образну модальність, забезпечуючи мотиваційну, емоційну та комунікативну готовність до сприймання освітнього матеріалу; арт-педагогічні засоби можуть стати в освітньому процесі джерелом неявної діагностики психічного стану дітей та їх творчих здібностей [19]. У арт-педагогіці вони спрямовані на формування в дитини естетичного ставлення до навколишнього засобами різних видів мистецтва; формування основ художньої культури, морально-естетичних якостей дітей; оволодіння дитиною певними художніми засобами вираження, притаманними різним основним та синтетичним видам мистецтва, і відображення з їхньою допомогою своїх почуттів, свого ставлення до світу, своїх творчих задумів; забезпечення потреб у вихованні та навчанні засобами різних видів мистецтва; організацію корекційно-компенсуючої та корекційно-розвивальної роботи з дітьми, заснованої на їх посильній участі в різноманітних видах і формах художньо-творчої діяльності (художньо-мовленнєвої, музичної, образотворчої, декоративно-прикладної, театралізованої). У практиці сучасних педагогів віднедавна використовують освітню діяльність із застосуванням прийомів і методів, що одержали назву «активні методи навчання», в процесі використання яких навчальна, виховна й позакласна діяльність носить творчий характер, формує пізнавальний інтерес і творче мислення, тобто застосування методів арт-педагогіки, мета яких розвиток: уваги, фантазії, пізнавальної активності, розумових процесів, творчих здібностей, рефлексії й креативності.

Психічна саморегуляція за допомогою методів і прийомів арт-педагогіки опирається на важливий загальний принцип функціонування організму: постійний зворотний зв'язок, референтну сигналізацію центральної нервової системи про виконання фізіологічних процесів, а саме тренування почуття внутрішньої розкритості, різкості, напруги, розслаблення. Арт-педагогіка має потужний потенціал, актуалізація якого дозволяє кардинально змінювати дидактичні підходи, що пропонують у сучасній освіті, застосовувати ширше інтегративний (О. Вознюк, Р. Собко, В. Похонський) та креативний підходи (О. Дубасенюк, І. Зязюн, В. Кремінь, С. Сисоєва, Л. Хомич) до процесу навчання та виховання особистості, розвитку особистості дитини дошкільного віку, організації та реалізації спільної інтелектуальної та емоційно-художньої діяльності педагога й вихованця. Використання засобів арт-педагогіки надає можливість неформально реалізовувати процес інтеграції наукових і практичних знань, умінь, навичок в різних видах діяльності (мовної, пізнавальної, рухової, художньо естетичної). Арт-терапія – це вільна творчість дітей, із застосуванням різних інноваційних підходів, методик, прийомів, художніх і музичних матеріалів, які допомагають виплеснути свої страхи, емоції, зняти напругу, тривожність, створити власні зцілюють символи. «Дитина може не визнавати свої проблеми, але при цьому ліпити, малювати, творити. Через малюнок, спів, гру, танець, музику арт-терапія надає вихід внутрішнім конфліктам, допомагає зрозуміти особливі почуття і переживання, і сприяє підвищенню самооцінки та самоствердження, допомагає у розвитку творчих здібностей, уяви, набуття естетичного досвіду, практичних навичок образотворчої діяльності, художніх здібностей в цілому» [15, с. 106]. Інновації передбачають, як вважає О. Дубасенюк, використання інноваційних технологій, формування професійної культури педагога, професійно-педагогічної компетентності викладача, творчий підхід до навчання і виховання із застосуванням засобів мистецтва. Передбачено роботу із особистістю дошкільника шляхом організації конструктивного спілкування дитини та дорослого у культуротворчому мистецькому просторі з метою реалізації освітніх завдань, визначених основними нормативними

освітніми документами: розвиток емоційної сфери дітей дошкільного віку; розвиток креативності дитини як здатності її до творчості та потреби до творчого самовираження; психогігієна, тобто турбота про емоційний та психічний стан дитини – зниження внутрішньої тривожності, оволодіння навичками емоційної саморегуляції і засобами художньо-творчої діяльності [20].

Переважним чином у процесі розвитку арт-терапії увага психотерапевтів спрямована на символізм продуктів образотворчої діяльності, оскільки цінність використання мистецтва в психотерапевтичних цілях полягає саме в тому, що з його допомогою можна на символічному рівні безпечно досліджувати найрізноманітніші почуття та давати можливість їхнього вияву, оскільки саме невербальні засоби часто є єдиними можливими для вираження і просвітлення сильних переживань. Так, «емоційно зорієнтована артосвіта дає змогу використання технології художньо-творчого розвитку дітей дошкільного віку й розробити практичні рекомендації щодо їхнього використання», вважає вихователь-науковець О. Музика [11, с. 161]. Тому на основі опрацьованих наукових джерел та власного практичного досвіду пропонуємо методичні рекомендації до організації мистецького простору в закладі дошкільної освіти; розкриття механізмів мистецької взаємодії педагога й дітей під час художньо-продуктивного образотворення; означення векторів роботи з педагогами та опис рефлексійного підходу з метою реалізації технології образотворення в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі Вінницького закладу дошкільної освіти №8 «Барвінок» Вінницької міської ради Вінницького району Вінницької області. Експериментом було охоплено 59 дітей старшого дошкільного віку у двох старших групах: перша старша група – експериментальна група – ЕГ, що налічує 20 дітей та друга старша група, контрольна група КГ – 38 дітей.

Для реалізації визначеної вище мети нами було визначено такі завдання:

- 1) підібрати діагностичні методики дослідження творчого розвитку дітей старшого дошкільного віку;
- 2) визначити критерії, показники й рівні творчого розвитку дітей дошкільного віку;
- 3) провести емпіричне дослідження з двома групами дітей старшого дошкільного віку – контрольною та експериментальною (59 дітей);
- 4) виявити особливості формування творчих здібностей дітей дошкільного віку засобами арт-терапії.

Нами розроблено діагностичний інструментарій для вивчення сучасного стану сформованості досліджуваної якості. Обрано діагностичні методики: методика діагностики творчого розвитку дітей дошкільного віку засобами мистецтва – О. Лобач, методика діагностики розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку засобами художньої діяльності – Т. Шинкар, І. Біла, методика діагностики креативності дошкільників – Л. Шелестова.

Альтернативою традиційному малюванню є художньо-педагогічне спілкування з дітьми за сучасною технологією образотворення. Цікавими є альтернативні художні техніки: free painting, пластичне та конструктивне образотворення, техніка «Створення мандал» (у перекладі «коло», «диск», «Малюємо квіти», проєктивна техніка, техніка розвитку творчих здібностей дошкільників «Моя сім'я в образі квітів», техніка «Малювання аквареллю на воді», арт техніка «оцінка і критика», техніка «Малювання на вологому папері», «Акватипія» – це ще одна художня техніка малювання водяними фарбами, техніка «Малювання олією» – це спосіб самовираження і можливість трансформувати переживання дитини. На думку сучасних дослідників, «художня творчість допомагає дитині зрозуміти й оцінити свої почуття, спогади, образи майбутнього, знайти час для відновлення життєвих сил і спосіб спілкування із собою» [20, с. 84]. Тому арт-технології створення та використання різних творів мистецтва з метою передачі емоцій та інших проявів почуттєвої сфери дитини – це інструмент для дослідження й гармонізації тих сторін внутрішнього світу, для вираження яких слова не підходять.

Реалізація творчих можливостей дитини в художньо-творчій діяльності – це делікатна можливість спостерігати за нею в процесі спонтанної творчості, наблизитися до розуміння її інтересів, цінностей, відчуті її неповторність та унікальність. Виховний, розвивальний, діагностичний і корекційний процеси протікають водночас завдяки захоплюючій спонтанній діяльності, у результаті якої налагоджуються емоційні, довірливі комунікативні контакти між дорослим та дитиною, пізнаються закони ефективної соціальної взаємодії.

Необхідними матеріалами для організації та проведення заняття з дітьми дошкільного віку є: олівці, фломастери, кольорова крейда, пастель, сангіна, художнє вугілля, акварель, гуаш; пензлі різних розмірів, палітра, баночки з водою, губка (для зафарбовування великих площ); папір різного формату, кольору та відтінку, щільності та текстури; картон, фольга, клей, скотч, ножиці, нитки, мотузки, клаптики тканини; серветки, ганчірки та скатертини тощо.

Провідними засобами було використання інтегрованих художньо-педагогічних технологій, творчі вправи й завдання: «Намалюй музику», «Казка про музику», «Музичні кольори»,

«Кольоровий звукоряд», «Фарби і музика». Нами означено критерії діагностики творчих здібностей дітей дошкільного віку: ціннісно-мотиваційний, діяльнісно-творчий, художньо-інтерпретаційний. Обґрунтовано педагогічні умови, що забезпечують ефективність використання педагогічного потенціалу арт-освіти як засобу творчого розвитку дітей дошкільного віку та їхньої підготовки до до навчання в початковій школі: 1) впровадження в освітній процес закладу дошкільної освіти арт-педагогіки, як засобу творчого розвитку дітей; 2) використання компетентісного та інтегративного підходів в арт-освіті дітей дошкільного віку з метою створення сприятливого естетичного середовища; 3) застосування методів і прийомів арт-педагогіки в процесі організації художньо-творчої діяльності дітей та формування готовності дошкільників до навчання в початковій школі з опорою на взаємодію дітей, вихователів і батьків.

Підтверджено позитивну динаміку розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку в прикінцевому зрізі після завершення експерименту. Позитивну динаміку, яку надали нам порівняльні результати рівнів КГ та ЕГ до початку та після експерименту, підтверджено в прикінцевому зрізі після завершення формувального експерименту в процесі проведення контрольного експерименту. Засвідчено, що рівень творчого розвитку дітей старшого дошкільного віку в експериментальних групах із високим рівнем, після експерименту з застосуванням засобів арт-терапії став більшим на 7,02%. Середній рівень сформованості творчих здібностей виявлено у 38,2% дітей, що на 8,0% більше, ніж до експерименту. Натомість, зменшилася частка дошкільників з низьким рівнем на 15,3%. У контрольних групах динаміка формування творчого розвитку не така значна і потребує додаткової стимуляції. Отже, статистично доведено, що впровадження методики реалізації педагогічних умов використання арт-освіти, зображувальної діяльності як засобу творчого розвитку дітей старшого дошкільного віку сприяє позитивній динаміці в рівнях творчого розвитку дітей старшого дошкільного віку.

Визначено позитивну динаміку рівнів сформованості творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку в процесі застосування арт-педагогічних технологій, зокрема рівні: елементарно-фрагментарний в КГ (низький) на початку дослідження – 42,00 %, в кінці низький рівень зменшився – 33,79%; в ЕГ на початку – 43,00%, в кінці – 23,83 %. Емоційно-формальний (середній) в КГ на початку – 41,60%, в кінці – 43%; в ЕГ на початку – 40,20%, в кінці – 44,86%. Художньо-творчий рівень в КГ на початку – 16,40%, в кінці – 22,83%, в ЕГ – 16,80%, в кінці – 31,31%.

Таблиця 1

Динаміка рівнів сформованості творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку в процесі застосування арт-педагогічних технологій

Рівні сформованості	На початку дослідження		У кінці дослідження	
	ЕГ, %	КГ, %	ЕГ, %	КГ, %
Елементарно-фрагментарний (низький)	43,00	42,00	23,83	33,79
Емоційно-формальний (середній)	40,20	41,60	44,86	43,38
Художньо-творчий (високий)	16,80	16,40	31,31	22,83

Аналіз психолого-педагогічної літератури та практичні дослідження показали, що на сьогоднішній день проблема розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку засобами арт-освіти є одним з пріоритетних напрямків корекційно-розвиваючої роботи, вимагає докладного аналізу та впровадження отриманих результатів в практику. Варто звернути увагу, що на сучасному етапі розвитку педагогічної науки, використання арт-педагогічних технологій у дошкільній освіті має потужний потенціал для творчого самовираження особистості й надає надзвичайні результати, адже процес творення завжди приносить дитині радість і насолоду. Усе більшої актуальності набуває питання підготовки майбутніх вихователів та учителів, практичних психологів та соціальних педагогів до реалізації психокорекційного, психотерапевтичного, розвивального та виховного потенціалу арт-педагогіки як інноваційної, здоров'язберігаючої технології особистісно орієнтованого навчання та виховання, що здатна забезпечити гармонійне формування особистості дитини через художньо-творче самовираження, самопізнання та самореалізацію. Арт-педагогіка є інноваційною технологією особистісно-орієнтованого навчання та виховання дітей дошкільного віку й потребує подальших розвідок в галузі художньо-педагогічних технологій, що дає підстави для подальшого вдосконалення системи мистецької, музичної та художньої освіти, використання традиційних та альтернативних методів та прийомів мистецької освіти, дослідження процесу зображувальної творчості та її компонентів; несе теоретичну новизну і практичну цінність, теоретичне і практичне значення щодо поліпшення організації та вдосконалення системи дошкільної та початкової освіти засобами мистецтва в закладах освіти України.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Під. наук. керівн. Піроженко Т. О., 2021. 38 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ–Чернівці : Букрек, 2018. 296 с.
3. Григоренко В. Є. Формування естетичного ставлення дітей старшого дошкільного віку до декоративно-ужиткового мистецтва на заняттях образотворчого мистецтва : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Національний педагогічний університет імені М. Драгоманова. Київ, 2017. 20 с.
4. Гуревич Р. С., Кадемія М. Ю., Шевченко Л. С. Інтерактивні технології навчання у вищому педагогічному навчальному закладі: навчальний посібник. Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2013. 309 с.
5. Замелюк М. І., Міліщук С. О. Арт педагогіка як засіб розвитку творчої уяви у дітей дошкільного віку. Молодий вчений, 2018. № 12.1 грудень (64.1).
6. Коваль Т. В. Виховання молодших школярів засобами української народної пісні в умовах Нової української школи. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 27. Том 3. С. 107–112.
7. Лазаренко Н. І. Нові вимоги до професіоналізму вчителя з урахуванням процесів Євроінтеграції. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2018. Вип. 54. С. 100–106.
8. Лазаренко Н. І., Гуревич Р. С., Горохівська Т. М. Компетентнісний підхід як провідний методологічний концепт формування професійно-педагогічної культури майбутніх педагогів в умовах Євроінтеграції. *Інтеграція в європейський освітній простір: діалог зі стейкхолдерами: колективна монографія*. Вінниця : ТОВ «Друк», 2022. С.4–24.
9. Нова українська школа: посібник для вчителя (форми інтегрованого навчання) / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
10. Національна державна комплексна програма естетичного виховання : проект АПН України / Інститут українознавства Київського ун-ту ім. Тараса Шевченка та інші ; уклад. І. А. Зязюн, О. М. Семашко. Київ, 1994. 62 с.
11. Музика О. Г. Упровадження технологій художньо-творчого розвитку дітей дошкільного віку в арт-освіті. *Актуальні проблеми мистецької підготовки майбутнього вчителя : зб. матер. Всеукраїнської науково-практ. конф. (IX школа методичного досвіду), присвяченій 110-річчю Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського 22-23 листопада 2022 року*. Вінниця, 2022. С. 161–168.
12. Особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя : монографія / О. В. Акімова, В. М. Галузяк [та ін.]. Вінниця : Нілан, 2014. 416 с.
13. Половіна О. А., Кондратець І. В. Нові підходи до формування художньо-практичної компетентності майбутніх вихователів. *Народна освіта* : Електронне наукове фахове видання. Випуск № 2 (38), 2019 р. Розділ «Педагогічна наука». URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5789
14. Свистунова М. О. Різноманітне дитинство. Ігротерапія, казкотерапія, ізотерапія, музикотерапія. Київ : Форум, 2016. 192 с.10.
15. Тодосієнко Н. Л., Мальов С. В. Формування естетичного сприймання дітей засобами творчої діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. 2018. №5.2(57.2). С. 107–111. URL: <http://molodyvcheny.in.ua>.
16. Шахов В. І., Шахов В. В. Динаміка розвитку фахово важливих якостей у структурі професійної самосвідомості студентів спеціальності психологія. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія* : зб. наук. пр. Вінниця : ФОП Корзун Д. Ю., 2019. Вип. 57. С. 200–205.
17. Bankowska A. Estetyka życia. Polish edition by Wydawnictwo: «Nasza Księgarnia», Warszawa, 2006. 249 p.
18. Lazarenko, N., Kolomiets, A., & Kolesnik, K. (2022). Peculiarities of Organization of Group Interaction of Preschool Children in the Process of Game-Experimentation. *Preschool Education: Global Trends*, 2. Retrieved from <https://preschool-journal.com/index.php/journal/article/view/16>
19. Gulla A., Zakin A. Exploring Relationships between Aesthetic Education and Writing Across the Curriculum Using Poetry. *Across the Disciplines*. 2009. Vol. 6. URL : <http://wac.colostate.edu/atd/articles/gullaetal2009.cfm>
20. Starovoit L. Psychological and pedagogical aspects of preschoolers creative development in the process of creative labor training. *Zbior artykułow naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej “Pedagogika.Współczesne tendencje w nauce i edukacji “*. Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2016. P. 84–87
21. Zimmerman R. Can Anything Be an Aesthetic Object? *J. of aesthetics and art Criticism*, XXV, 1966. P. 346.

Reference

1. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity [Basic Component of Preschool Education] / Pid. nauk. kerivn. Pirozhenko T. O. 2021. 38 s. URL:https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Bekh I. D. Osobystist na shliakhu do dukhovnykh tsinnostey [Personality on the Way to Spiritual Values]: monohrafiia. Kyiv – Chernivtsi : Bukrek, 2018. 296 s.

3. Hryhorenko V. Ye. Formuvannia estetychnoho stavlennia ditei starshoho doshkilnogo viku do dekoratyvno-uzhytkovoho mystetstva na zaniattiakh obrazotvorchoho mystetstva [Formation of the Aesthetic Attitude of Older Preschool Children to Decorative and Applied Art in Fine Art Classes]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.02 / Natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni M. Drahomanova. Kyiv, 2017. 20 s.
4. Hurevych R. S., Kademiia M. Yu., Shevchenko L. S. Interaktyvni tekhnolohii navchannia u vyshchomu pedahohichnomu navchalnomu zakladi [Interactive Learning Technologies in a Higher Pedagogical Educational Institution]: navchalnyi posibnyk. Vinnytsia: TOV firma «Planer, 2013. 309 s.
5. Zameliuk M. I., Milishchuk S. O. Art pedahohika yak zasib rozvytku tvorchoi uiavy u ditei doshkilnogo viku [Art Pedagogy as a means of Developing Creative Imagination in Preschool Children]. *Molodyi vchenyi*, 2018. № 12.1 hruden (64.1).
6. Koval T. V. Vykhovannia molodshykh shkoliariv zasobamy ukraïnskoi narodnoi pisni v umovakh Novoi ukraïnskoi shkoly [Education of Younger Schoolchildren Using Ukrainian Folk Songs in the Conditions of the New Ukrainian School]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka* [redaktery-uporiadnyky M. Pantiuk, A. Dushnyi, I. Zymomria]. Drohobych: Vydavnychiy dim «Helvetyka», 2020. Vyp. 27. Tom 3. S. 107-112.
7. Lazarenko N. I. Superechnosti, problemy i paradoksy v systemi pedahohichnoi osvity. [New Requirements for Teacher Professionalism Taking into Account European Integration Processes]. *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy : zb. nauk. pr. Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho*. Kyiv ; Vinnytsia : TOV firma «Planer», 2019. Vyp. 53. S. 100–106.
8. Lazarenko N. I., Hurevych R. S., Horokhivska T. M. Kompetentnisnyi pidkhyd yak providnyi metodolohichnyi kontsept formuvannia profesiino-pedahohichnoi kultury maibutnikh pedahohiv v umovakh yevrointehratsii. Intehratsiia v yevropeiskyi osvittii prostir: dialoh zi steikkholderamy [Competency Approach as a Leading Methodological Concept for the Formation of the Professional and Pedagogical Culture of Future Teachers in the Conditions of European Integration]: kolektyvna monohrafiia. Vinnytsia : TOV «Druk», 2022. S.4-24.
9. Nova ukraïnska shkola: poradnyk dlia vchytelia [New Ukrainian School: a Teacher's Guide] (formy intehrovanoho navchannia) / za zah. red. N. M. Bibyk. Kyiv : Litera LTD, 2018. 160 s.
10. Natsionalna derzhavna kompleksna prohrama estetychnoho vykhovannia [National State Comprehensive Program of Aesthetic Education]: proekt APN Ukraïny / Instytut ukraïnoznavstva Kyivskoho un-tu im. Tarasa Shevchenka ta inshi ; uklad. I. A. Ziaziun, O. M. Semashko. Kyiv, 1994. 62 s.
11. Muzyka O. H. Uprovadzhennia tekhnolohii khudozhno-tvorchoho rozvytku ditei doshkilnogo viku v art-osviti [Implementation of Technologies of Artistic and Creative Development of Preschool Children in Art Education]. *Aktualni problemy mystetskoï pidhotovky maibutnoho vchytelia : zb. mater. Vseukraïnskoi nauково-prakt. konf. (IKh shkola metodychnoho dosvidu), prysviachenoi 110-riechciu Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho 22-23 lystopada 2022 roku*. Vinnytsia, 2022. S. 161–168.
12. Osobystisno-profesiïnyi rozvytok maibutnoho vchytelia: monohrafiia [Personal and professional development of the future teacher: monograph] / Akimova O.V., Haluziak V.M. [ta in.]. Vinnytsia: TOV «Nilan-LTD», 2014. 416 s.
13. Polovina O. A., Kondratets I. V. Novi pidkhody do formuvannia khudozhno-praktychnoi kompetentnosti maibutnikh vykhovateliv [New Approaches to the Formation of Artistic and Practical Competence of Future Educators]. *Narodna osvita : Elektronne naukovе fakhove vydannia*. Vypusk № 2 (38), 2019 r. Rozdil «Pedahohichna nauka». URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5789
14. Svystunova M. Riznokolorove dytynstvo. Ihroterapiia, kazkoterapiia, izoterapiia, muzykoterapiia [Colorful Childhood. Play Therapy, Fairy-tale Therapy, Isotherapy, Music Therapy]. Kyiv : Forum, 2016. 192 s.10.
15. Todosiienko N. L., Malov S. V. Formuvannia estetychnoho sprymannia ditei zasobamy tvorchoi diialnosti v konteksti nastupnosti doshkilnoi ta pochatkovoi osvity [Formation of Aesthetic Perception of Children by Means of Creative Activity in the Context of Continuity of Preschool and Primary Education]. *Naukovyi zhurnal «Molodyi vchenyi»* 2018. №5.2(57.2). S. 107–111. URL: <http://molodyvcheny.in.ua>
16. Shakhov V. I., Shakhov V. V. Dynamika rozvytku fakhovo vazhlyvykh yakosteï u strukturi profesiïnoi samosvidomosti studentiv spetsialnosti psykholohiia [Dynamics of the Development of Professionally Important Qualities in the Structure of Professional Self-awareness of Psychology Students]. *Naukovi zapyky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho*. Serii: Pedahohika i psykholohiia : zb. nauk. pr. Vinnytsia : FOP Korzun D. Yu., 2019. Vyp. 57. S. 200–205.
17. Bankowska A. Estetyka zycia. Polish edition by Wydawnictwo: «Nasza Ksiegarnia», Warszawa, 2006. 249 p.
18. Lazarenko, N., Kolomiets, A., & Kolesnik, K. (2022). Peculiarities of Organization of Group Interaction of Preschool Children in the Process of Game-Experimentation. *Preschool Education: Global Trends*, 2. Retrieved from <https://preschool-journal.com/index.php/journal/article/view/16>
19. Gulla A., Pinhasi-Vittorio L., Zakin A. Exploring Relationships between Aesthetic Education and Writing Across the Curriculum Using Poetry. *Across the Disciplines*. 2009. Vol. 6. URL : <http://wac.colostate.edu/atd/articles/gullaetal2009.cfm>
20. Starovoi L. Psychological and pedagogical aspects of preschoolers creative development in the process of creative labor training. *Zbior artykulow naukowych. Konferencji Miedzynarodowej Naukowo-Praktycznej "Pedagogika. Współczesne tendencje w nauce i edukacji"*. Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2016. P. 84-87
21. Zimmerman R. Can Anything Be an Aesthetic Object? *J. of aesthetics and art Criticism*, XXV, 1966. P. 346.